

Aspiracje życiowe młodych dorosłych z zespołem Aspergera z rodzin doświadczających migracji

Life aspirations of young adults with Asperger's syndrom from families experiencing migration

Słowa kluczowe: aspiracje edukacyjne, aspiracje zawodowe, aspiracje rodzinne, młodzi dorośli z zespołem Aspergera.

Key words: educational aspiration, professional aspiration, family aspirations, young adults with Asperger syndrome.

Abstract: The article discusses the issue of educational, professional and family aspirations among young adults with Asperger syndrome. The research is focused on families, where one of parents migrates to enhance economic status of family. There are substantial additional costs in families with member affected with Asperger's syndrome. It brings great impact on the family's financial situation and many families with such problem experience financial hardships. In addition, in many countries there are unsatisfactory institutional financial support for these families. The migration of one of parent brings additional income, which can fill the financial deficit. On the other hand migration of one of parents influences the emotional situation in family. This study contributes a more detailed understanding of how the migration of one of parents influences the educational, professional and family aspirations among young adults with Asperger syndrome.

Wprowadzenie. Zaburzenia ze spektrum autyzmu są złożonymi zaburzeniami neurobiologicznymi, których etiologia nadal pozostaje nieznaną. Dotychczasowe badania identyfikują szereg nieprawidłowości genetycznych, neuroanatomicznych i immunologicznych, a także dysfunkcji w zakresie aktywności. Spektrum autyzmu ASD obejmuje według DSM V autyzm, Zespół Aspergera, PDD-NOS, całościowe zaburzenie rozwoju niezdiagnozowane inaczej¹. W rozpoznaniu ASD konieczne jest występowanie

¹ K. Boyd, Woodbury-Smith M., P. Szatmari (2011). *Managing anxiety and depressive symptoms in adults with autism-spectrum disorders*. „J. Psychiatry Neurosci”, 36 (4), s. 35–36; D.C. Chugani, O. Muzik, M. Behen, R. Rothermel, J.J. Janisse, J. Lee, i wsp. (1999). *Developmental changes in brain serotonin synthesis capacity in autistic and nonautistic children*. „Ann. Neurol”, 45 (3), s. 287–295; E Hollander., S. Novotny, M. Hanratty, R. Yaffe, C.M. DeCaria, B.R. Aronowitz, i wsp. (2003). *Oxytocin infusion reduces repetitive behaviours in adults with autistic and Asperger's disorders*. „Neuropsychopharmacology”, 28 (1), s. 193–198; *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)* (2014). American Psychiatric Association,

dwóch osiowych objawów: zaburzeń komunikacji/interakcji społecznych oraz stereotypowych, powtarzalnych zachowań.

Rozpoznanie zaburzeń jest uzupełniane poprzez dokładną ocenę funkcjonowania intelektualnego i językowego danego pacjenta. Dzieci, u których zdiagnozowano zespół Aspergera, stanowią szczególne wyzwanie w środowisku edukacyjnym. W przypadku zespołu Aspergera (ZA) nie występuje opóźnienie i upośledzenie ogólnego rozwoju funkcji języka oraz funkcji poznawczych. Oznacza to, że osoby z ZA, mimo normalnej (lub czasem ponadprzeciętnej) inteligencji mają trudności m.in. z komunikacją, przyjmowaniem perspektywy innych osób, regulacją własnego zachowania w oparciu o reakcje otoczenia zaburzony kontakt wzrokowy, mimika, postawa ciała lub gestykulacja. Dziecko z zespołem Aspergera może:

- inaczej odbierać otoczenie (u wielu osób z ZA występują: nadselektywność bodźców, hiperleksja, deficyty uwagi);
- inaczej przetwarzać informacje (np. mieć przekonanie, że wyłącznie ich punkt widzenia jest właściwy, przejawiać trudności z przyjmowaniem innej perspektywy, w tym z rozumieniem emocji innych osób, dosłownie odbierać: wypowiedzi, metafory, żarty);
- reagować inaczej niż rówieśnicy (np. zasadniczo i sztywno trzymać się reguł, reagować dziwnie, nieadekwatnie do sytuacji, działać impulsywnie, mieć trudności z regulacją własnych emocji) (R. Cybulska i wsp., 2016).

Osiągnięcia i aspiracje młodych dorosłych z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, w tym posiadających normalny iloraz inteligencji, charakteryzują: niski poziom niezależności, wysokie wskaźniki bezrobocia oraz wysoki poziom izolacji społecznej². Ma to negatywny wpływ na jakość życia tych osób. Większość badań, których wyniki są dostępne w literaturze, nie uwzględnia jednak własnych perspektyw na temat ich obecnej sytuacji lub przyszłości. Ta istotna luka badawcza jest rezultatem spostrzeżenia, że relatywnie wysokie oceny wyników w podstawowych obszarach badawczych, np. w zakresie zatrudnienia, samodzielnego życia czy częstych kontaktów towarzyskich nie muszą być tożsame z osiągnięciem własnych celów, wynikających z szeroko rozumianych aspiracji życiowych (edukacyjnych, zawodowych, rodzinnych).

Problematyka podjęta w niniejszym artykule porusza bardzo ważny problem aspiracji życiowych młodych dorosłych z zespołem Aspergera, przy czym aspiracje rozumiane są jako „pragnienie osiągnięcia czegoś znaczącego, dążenie do jakiegoś znaczącego celu, ambicje” w analizowanym obszarze³. Młodzi dorośli (młodzież) to w niniejszym artykule osoby w wieku 15–25 lat⁴. Podjęta tematyka uzupełnia lukę badawczą w zakresie funkcjonowania rodzin dzieci z zespołem Aspergera w ujęciu systemowym⁵, tj.

² P. Howlin, P. Moss (2012), *Adults with autism spectrum disorders*. „Canadian Journal of Psychiatry”, 57(5), s. 275–283.

³ W. Szewczuk (1985), *Słownik Psychologiczny*, Wydawnictwo: Wiedza Powszechna, Warszawa.

⁴ Zgodnie z definicją Banku Światowego do młodzieży zalicza się osoby w wieku 14–24 lat (poniżej 25). *Children & Youth: A Resource Guide for World Bank Staff*. World Bank, 2005, s. 1.

⁵ A. Żmijewska (2010). *Zespół Aspergera w ujęciu rodzinnym – przegląd badań*, „Psychiatria Polska”, tom XLIV, numer 5, s. 713–722.

cyrkularnego wpływu zmiany wywołanej zaburzeniami rozwoju dziecka z zespołem Aspergera – na cały system rodzinny, na każdy jego element, a także zwrotny wpływ zmienionego systemu na dziecko. W części teoretycznej zaprezentowano wyniki dotychczasowych badań i obserwacji w zakresie wpływu zaburzeń rozwoju dziecka na sytuację społeczno-ekonomiczną rodziny, która uzasadnia migracje jednego z rodziców w celach zarobkowych. Natomiast w części empirycznej przeprowadzono badania nad wpływem migracji jednego z rodziców na aspiracje życiowe młodzieży z zespołem Aspergera.

Status społeczno-ekonomiczny rodzin młodych osób z zespołem Aspergera.

Rodziny dzieci i młodzieży z zespołem Aspergera doświadczają pewnych specyficznych trudności. Rodzice dzieci z zaburzeniami często doświadczają poczucia winy i w konsekwencji odpowiedzialności za wyzwania ich dziecka. Stanowi to dla rodziców motywację do stworzenia jak najlepszych warunków rozwoju ich podopiecznych. Często przeszkodą są warunki materialne (głównie deficyt dochodów), zwłaszcza w zestawieniu z koniecznością finansowania wydatków związanych z terapią, edukacją i funkcjonowaniem niepełnosprawnej osoby.

Sytuacja ekonomiczna rodzin młodzieży z zespołem Aspergera jest wyjątkowo trudna. Potrzeba wsparcia najlepiej funkcjonujących wśród wszystkich osób ze spektrum autyzmu (tj. osób z zespołem Aspergera) jest bardzo duża. Wynika to faktu, że „im wyższy poziom funkcjonowania, a więc wysiłek włożony przez rodziców w usamodzielnienie młodego człowieka z autyzmem, tym mniejsze jego wsparcie ze strony instytucji odpowiedzialnych za edukację, szkolnictwo wyższe, służbę zdrowia, pomoc społeczną czy zatrudnianie i wspieranie w samodzielnym zamieszkaniu”⁶. Konsekwencją tego mogą być przyszłe trudności w relacjach społecznych i samorealizacji się dorosłych z zespołem Aspergera. Potwierdza to konieczność poszukiwania przez rodziców dodatkowych źródeł dochodu. W poszukiwaniu nowych źródeł dochodów część rodziców decyduje się na migrację w celach zarobkowych.

Uzupełnienie niedoborów środków finansowych wywołanych specjalnymi potrzebami młodzieży z zespołem Aspergera nie jest jedynym uzasadnieniem znaczenia statusu społeczno-ekonomicznego dla efektywniejszego rozwoju ich potomstwa dotkniętego zaburzeniami. Badania potwierdziły rolę statusu społeczno-ekonomicznego w kształtowaniu zdolności rodziców w dostępie do usług dla ich dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (w tym z zespołem Aspergera). Jak się okazało, status społeczno-ekonomiczny jest ważną determinantą wiedzy rodziców na temat tych zaburzeń. Chociaż zarówno rodzice wysokiego, jak i niskiego statusu społeczno-ekonomicznego są świadomi podstawowych potrzeb swojego dziecka w zakresie zaburzeń ze spektrum autyzmu, to jednak rodzice o wysokim statusie społeczno-ekonomicznym częściej zgłaszają potrzebę „wyższej jakości usług”, co może skutkować uznaniem wytycznych dotyczących

---

⁶ Rekomendacje dla Rządu, Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera NIE-GRZECZNE DZIECI

najlepszych praktyk, a także ich wyborem⁷. Wyniki te podkreślają potrzebę radzenia sobie z niezaspokojonymi potrzebami finansowymi rodzin z dziećmi z zaburzeniami.

Niepełnosprawność młodej osoby odciska także duże piętno na sferze emocjonalnej jej rodziców. Choroba dziecka może zbliżyć rodziców do siebie, ponieważ mają oni wspólny cel – pomoc zaburzonemu potomstwu. Często jednak przyczynia się do pogorszenia relacji między rodzicami z uwagi na różne poglądy na temat jego rehabilitacji i organizacji życia codziennego⁸. Może to być często dodatkowym powodem, poza przesłankami ekonomicznymi, do migracji rodziców.

Ze względu na coraz większą liczbę rodzin doświadczających czasowej migracji rodzica, w których wychowuje się dziecko z zaburzeniami w rozwoju, powstaje pytanie o przyszłość tych młodych ludzi stojących u progu dorosłości, dorastających w wyjątkowo trudnych warunkach.

Problem ten można rozważać, biorąc pod uwagę ich aspiracje życiowe – tj. edukacyjne, zawodowe, rodzinne. W literaturze bowiem występuje niedostatek badań dotyczących aspiracji życiowych młodych dorosłych z zespołem Aspergera. Brakuje szczególnie badań dotyczących rodzin, w których jeden z rodziców wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych.

Założenia badań własnych. W nawiązaniu do analizy teoretycznej celem badań było określenie aspiracji życiowych (edukacyjne, zawodowe, rodzinne) młodych dorosłych z zespołem Aspergera, z rodzin, w których rodzic wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych. Ważnym celem było także ukazanie różnic w zakresie prezentowanych aspiracji życiowych młodych dorosłych z zespołem Aspergera, z rodzin, które doświadczają migracji rodzica i tych w których rodzic nie wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych.

Cele zostały uszczegółowione w postaci pytania badawczego: Jakie są aspiracje życiowe (edukacyjne, zawodowe, rodzinne) młodych dorosłych z zespołem Aspergera, z rodzin, w których rodzic wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych, czy różnią się one od tych, jakie posiadają młodzi dorośli z zespołem Aspergera, z których rodzic nie migruje?

W niniejszej pracy nie postawiono hipotezy do problemu badawczego, gdyż podjęty w nich problem ma charakter eksploracyjny.

Badania miały charakter pilotażowy. W przeprowadzonych badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Posłużono się kwestionariuszem ankiety autorstwa własnego. Badania przeprowadzono w 2018 roku w Specjalistycznej Poradni dla Osób z Autyzmem w Leżajsku. Zastosowano celowy dobór badanej grupy. W badaniach wzięło udział 30 osób z zespołem Aspergera, które doświadczają migracji rodzica („A”) oraz 30, osób z zespołem Aspergera, które nie doświadczają migracji rodzica („B”).

⁷ K.E. Pickard, B.R. Ingersoll (2016). *Quality versus quantity: The role of socioeconomic status on parent-reported service knowledge, service use, unmet service needs, and barriers to service use*, „Autism”, 20 (1), s. 106–115.

⁸ D. Hinc (2011). *Punkty widzenia niepełnosprawności – problemy rodziny z niepełnosprawnym bliskim*, (w:) *Wychowanie w rodzinie*, Tom IV *Rodzina o specjalnych potrzebach*, red. S. Wałasek i B. Winczura, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra, s. 15–34.

Kryteriami tego doboru dla grupy podstawowej („A”) było: migracja rodzica, wiek 18–25.

Grupę porównawczą stanowiły osoby z zespołem Aspergera, które nie doświadczają migracji rodzica („B”). Kryterium przy doborze tej grupy było maksymalne przybliżenie wszystkich wskaźników demograficzno-społecznych do wskaźników określających grupę podstawową, a w szczególności wiek 18–25.

Respondenci znajdowali się w przedziale wiekowym 18–25 lat. Najmłodsza osoba liczyła 18 lat, najstarsza 25 lat w grupie („A”). W grupie („B”) najmłodsza liczyła 18 lat, najstarsza 24 lata.

W grupie „A” przebadano 24 mężczyzn i 6 kobiet, natomiast w grupie „B” 22 mężczyzn i 8 kobiet. Rodzice badanych z grupy „A” najczęściej legitymują się wykształceniem średnim (20), następnie zawodowym (8) i najmniej wyższym (2). W grupie „B” także najwięcej rodziców posiada wykształcenie średnie (18), a w dalszej kolejności zawodowe (10), wyższe niepełne (1), wyższe (1). Wykształcenia podstawowego u rodziców nie zanotowano w żadnej z grup.

Respondenci z grupy „A” w większości mieszkają w mieście (18), pozostali respondenci z tej grupy (12) mieszkają na wsi. Podobną strukturę zamieszkania odnotowano w grupie „B” – większość badanych mieszka w mieście (17), mniejsza ich część (13) mieszka na wsi.

W żadnej z przebadanych grup nie odnotowano osoby pracującej. Respondenci z grupy „A” w większości kontynuują edukację (27), pozostałe osoby (3) nie pracują i nie uczą się. W grupie „B” wszyscy respondenci jeszcze się uczą.

Sytuacja ekonomiczna rodziny 23 osób z grupy „A” jest dobra, 7 przeciętna. Większość badanych z grupy „B” oceniło sytuację ekonomiczną swojej rodziny jako przeciętną (18) i jako dobrą (4). Jednak w tej grupie znalazło się 8 osób, które oceniły sytuację ekonomiczną rodziny jako złą. Sytuacja ekonomiczna rodziny w ocenie respondentów z obu grup znacznie się różniła. Badani z grupy „A” lepiej oceniali sytuację finansową w swoich domach. Najprawdopodobniej wiązało się to z wyższymi zarobkami, które uzyskują rodzice za granicą.

W grupie „A” badani doświadczają najczęściej migracji długoterminowych ojca trwających od 6 do 12 miesięcy (17), następnie krótkoterminowych wyjazdów trwających od 1 do 3 miesięcy ojca (9) i matki (4). Rodzice najczęściej migrują do Wielkiej Brytanii (12), Norwegii (8), Francji (5), Niemiec (4), Włoch (1).

Analiza badań własnych. Analiza aspiracji życiowych (edukacyjnych, zawodowych i rodzinnych) została przeprowadzona wśród młodych dorosłych z zespołem Aspergera z rodzin, w których rodzic wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych (grupa „A”) i młodych dorosłych z zespołem Aspergera, których rodzic nie wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych (grupa „B”).

Aspiracje edukacyjne zbadano na podstawie planów w zakresie zdobycia określonego poziomu wykształcenia oraz na podstawie planów w zakresie uczestniczenia z wybranych kursach edukacyjnych (tabela 1 i 2). Aspiracje zawodowe zbadano w oparciu

o zdefiniowane poziomy aspiracji zawodowych, które odpowiadają określonym grupom zawodowym (wymagających określonego poziomu wykształcenia – tabela 3). Aspiracje rodzinne zostały przebadane na podstawie planów założenia rodziny (tabela 4) oraz postrzegania modelu rodziny uwzględniającego migracje (tabela 5 i 6).

Tabela 1. Odsetek respondentów z aspiracjami edukacyjnymi określonymi przez poziom wykształcenia w grupie „A” i „B”

Aspiracje edukacyjne – plany zdobycia wykształcenia	gr. „A”	gr. „B”
Wyższe	52%	51%
Wyższe niepełne	9%	7%
Średnie	24%	19
Zawodowe	15%	23%
Ogółem	100%	100%

Tabela 2. Odsetek respondentów z aspiracjami edukacyjnymi w obszarze doksztalcania w grupie „A” i „B”

Podnoszenie kwalifikacji – plany	gr. „A”	gr. „B”
Kursy językowe	83%	67%
Kursy doskonalenia zawodowego	14%	20%
Studia podyplomowe	3%	13%
Ogółem	100%	100%

Przeprowadzone badania wskazują, że w grupie „A”, tj. wśród respondentów doświadczających migracji zagranicznej rodzica, aspiracje edukacyjne kształtują się na wyższym poziomie w porównaniu z grupą „B”, tj. grupą respondentów, których rodzice nie migrują w celach zarobkowych. Jest to najprawdopodobniej powiązane z sytuacją ekonomiczną rodzin z obu grup. W grupie „A”, która doświadcza migracji rodzica, sytuacja ekonomiczna jest korzystniejsza niż w przypadku grupy „B”, w której rodzice nie migrują w celach zarobkowych. Dochód determinujący sytuację ekonomiczną i dobrobyt rodziny, jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na poziom wykształcenia, co zostało potwierdzone wynikami wielu badań prowadzonych w różnych obszarach edukacyjnych⁹.

Aspiracje zawodowe zasadniczo są związane z dążeniami edukacyjnymi. Ich poziom w poszczególnych grupach respondentów „A” i „B” został przedstawiony w tabeli 3.

Tabela 3. Poziom aspiracji zawodowych w grupie „A” i „B”

Poziom aspiracji zawodowych	gr. „A”	gr. „B”
Bardzo wysoki	1%	2%
Wysoki	53%	51%
Średni	32%	40%
Niski	14%	7%
Ogółem	100%	100%

⁹ *Financial Literacy Assessment Framework, Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy*, OECD/PISA, Paris 2012.

Ponad połowa osób z zespołem Aspergera zarówno z rodzin doświadczających, jak i niedoświadczających migracji zagranicznej rodzica przejawia dążenia do satysfakcjonującej pracy oraz osiągnięcia dobrej sytuacji materialnej. Młodzi z obu grup najczęściej deklarowali wysoki poziom aspiracji zawodowych („A” 53%; „B” 51%). Wysoki poziom aspiracji zawodowych stanowią zawody wymagające wyższego wykształcenia, np. prawnik, lekarz, pedagog, informatyk. Ponad jedna trzecia z obu grup wskazywała średni poziom aspiracji zawodowych („A” 32%; „B” 40%), czyli zawody wymagające średniego wykształcenia, np. policjant. Rzadziej w obu grupach badanych („A” 14%; „B” 7%) z przewagą w grupie osób z rodzin, w których rodzic wyjeżdża za granicę wskazywane były zawody, które wymagały zawodowego wykształcenia, np. fryzjer, kierowca, kasjer. Najrzadziej wybierane przez respondentów („A” 1%; „B” 2%) były zawody o najwyższym prestiżu społecznym, wymagające najdłuższej drogi edukacji (np. pracownik naukowy), które świadczą o bardzo wysokim poziomie aspiracji zawodowych.

Wyniki badań wskazują, że nieco wyższy poziom wysokich aspiracji zawodowych osiągają osoby z zespołem Aspergera z rodzin doświadczających migracji, tj. z grupy o wyższych aspiracjach edukacyjnych i o lepszym statusie ekonomicznym (grupa „A”). Natomiast w grupie, w której których rodzic nie wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych, wyższy jest natomiast poziom średnich aspiracji zawodowych (grupa „B”).

Z przedstawionymi aspiracjami edukacyjnymi i zawodowymi ściśle związane są aspiracje rodzinne przedstawiane w literaturze jako ważny element aspiracji życiowych. Młodzi ludzie u progu dorosłości tworzą swoje wyobrażenia o przyszłej rodzinie. Mimo trudności w funkcjonowaniu społecznym wynikającym z zespołu Aspergera, badani z obu grup w zdecydowanej większości chcą założyć rodzinę („A” 87%; „B” 90%).

Tabela 4. Odsetek respondentów z aspiracjami rodzinnymi w zakresie założenia rodziny w grupie „A” i „B”

Plany założenia rodziny	gr. „A”	gr. „B”
Tak	87%	90%
Nie	13%	10%
Ogółem	100%	100%

Analizując aspiracje życiowe, warto zadać pytanie czy typ rodziny (pełna, niepełna z powodu migracji) będzie warunkował wyobrażenia o miejscu pracy i wpłynie na powielanie wzorca życia rodzinnego. W tabeli 5 przedstawiono wyniki dotyczące planów związanych z wyjazdem zagranicznym po założeniu rodziny w badanych grupach.

Tabela 5. Odsetek respondentów planujących wyjazd za granicę po założeniu rodziny w grupie „A” i „B”

Wyjazd za granicę po założeniu rodziny – praca na odległość	gr. „A”	gr. „B”
Tak	13%	69%
Nie	80%	20%
Nie wiem	7%	11%
Ogółem	100%	100%

Zdecydowana większość badanych z gr. „B”(69%) chciałaby wyjechać i pracować za granicą. Respondenci z grupy, w której rodzice migrują rzadziej deklarują migrację w celach zarobkowych po założeniu rodziny „A” (13%). Prawdopodobnie wynika to z obserwacji sytuacji rodzinnej zaistniałej w związku z wyjazdami rodzica za granicę i konsekwencjami, jakie wynikają z jego czasowej nieobecności.

Wyjazd za granicę niesie korzyści dotyczące różnych sfer życia. W tabeli 6 przedstawiono wyniki dotyczące wyobrażeń związanych z korzyściami, jakie niosą wyjazdy zagraniczne w badanych grupach.

Tabela 6. Wyobrażenia o „korzyściach” migracji w celach zarobkowych w grupie „A” i „B”

Korzyści z migracji zagranicznej	gr. „A”	gr. „B”
Lepsze możliwości zawodowe	25%	40%
Wyższe zarobki	75%	45%
Kultura danego kraju	5%	15%
Ogółem	100%	100%

Wyjazd za granicę korzystniej postrzegają młodzi ludzie z zespołem Aspergera, którzy nie doświadczają migracji rodzica. Dostrzegają więcej pozytywnych skutków (nie tylko ekonomicznych) wynikających z takich wyjazdów, np. lepsze możliwości zawodowe (grupa „A” 25%; grupa „B” 40%) czy poznanie kultury danego kraju, np. tradycji, zwyczajów, języka (grupa „A” 5%; grupa „B” 15%). Dla osób z zespołem Aspergera, którzy doświadczają migracji rodzica, głównym motywem migracji jest poprawa sytuacji ekonomicznej (grupa „A” 75%; grupa „B” 45%). Pozostałe motywy są zdecydowanie mniej ważne, a być może nawet niewarte uwagi, jeśli uwzględni się nieobecność rodzica w życiu codziennym rodziny.

Wnioski. Głównym celem pracy było określenie aspiracji życiowych (edukacyjnych, zawodowych i rodzinnych) młodych dorosłych z zespołem Aspergera, z rodzin, w których rodzic wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych. Ważnym celem było także ukazanie różnic w zakresie prezentowanych aspiracji życiowych młodych dorosłych z zespołem Aspergera, z rodzin, które doświadczają migracji rodzica i tych w których rodzic nie wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych.

W oparciu o dokonaną analizę stwierdzono, że aspiracje życiowe (edukacyjne, zawodowe i rodzinne) młodych dorosłych z zespołem Aspergera, którzy doświadczają migracji rodzica i tych, w których rodzic nie wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych, są zróżnicowane. Wynika z nich, że:

- Badane osoby pragną zdobyć wyższe wykształcenie, przy czym aspiracje te są zdeterminowane statusem ekonomicznym rodziny, a ten z kolei jest częściej wyższy w rodzinach doświadczających migracji.
- Aspiracje edukacyjne są związane z aspiracjami zawodowymi i rodzinnymi.
- Wyższy poziom wysokich aspiracji zawodowych osiągają osoby z zespołem Aspergera z rodzin doświadczających migracji, natomiast wyższy poziom średnich

aspiracji zawodowych osiągają osoby z zespołem Aspergera z rodzin, w których rodzic nie wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych.

- Mimo trudności w funkcjonowaniu społecznym wynikającym z zespołu Aspergera badani z obu grup w zdecydowanej większości pragną założyć rodzinę.
- Badani pochodzący z rodzin migracyjnych mając własną rodzinę częściej nie wyobrażają sobie rozłąki z bliskimi, niż respondenci z rodzin pełnych.
- Migrację zagraniczną korzystniej postrzegają młodzi ludzie z zespołem Aspergera, którzy nie doświadczyli wyjazdów w celach zarobkowych rodzica.
- Największą motywacją ewentualnego wyjazdu są korzyści wynikające z wyższej stopy życiowej, lepsze zarobki oraz perspektywy znalezienia pracy dającej perspektywę rozwoju.

Bibliografia

1. Boyd K., Woodbury-Smith M., Szatmari, P. (2011), *Managing anxiety and depressive symptoms in adults with autism-spectrum disorders*. „J. Psychiatry Neurosci”, 36 (4), s. 35–36.
2. Cybulska R., Dryjańska J., Gotlin K., Kłoda M., Pomorska K., Pyzikiewicz A. (2016). *Uczeń z zespołem Aspergera w szkole ogólnodostępnej*. Wydawnictwo ORE, Warszawa.
3. Chugani DC., Muzik O., Behen M., Rothermel R., Janisse JJ., Lee J., i wsp. (1999), *Developmental changes in brain serotonin synthesis capacity in autistic and nonautistic children*. „Ann. Neurol”, 45 (3), s. 287–295.
4. Hinc D. (2011), *Punkty widzenia niepełnosprawności –problemy rodziny z niepełnosprawnym bliskim*, (w:) *Wychowanie w rodzinie*, Tom IV *Rodzina o specjalnych potrzebach*, red. S. Walasek i B. Winczura, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra, s. 15–34.
5. Hollander E., Novotny S., Hanratty M., Yaffe R., DeCaria CM., Aronowitz BR., i wsp. (2003), *Oxytocin infusion reduces repetitive behaviours in adults with autistic and Asperger’s disorders*. „Neuropsychopharmacology”, 28 (1), s. 193–198.
6. Howlin P., Moss P. (2012), *Adults with autism spectrum disorders*. „Canadian Journal of Psychiatry”, 57(5), s. 275–283.
7. Miguel T., Borges, L., Vicente, AM.(2004), *Variants of the serotonin transporter gene (SLC6A4) significantly contribute to hyperserotonemia in autism*. Mol. Psychiatry. 9 (3), 264–271.
8. Pickard K.E., Ingersoll B.R. (2016), *Quality versus quantity: The role of socioeconomic status on parent-reported service knowledge, service use, unmet service needs, and barriers to service use*, „Autism”, 20 (1), s. 106–115.
9. Szewczuk W. (1985), *Słownik Psychologiczny*, Wydawnictwo: Wiedza Powszechna, Warszawa.
10. Żmijewska A. (2010), *Zespół Aspergera w ujęciu rodzinnym – przegląd badań*, „Psychiatria Polska”, tom XLIV, nr 5, s. 713–722.
11. *Children & Youth: A Resource Guide for World Bank Staff*. World Bank, 2005.
12. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)* (2014), American Psychiatric Association.
13. *Financial Literacy Assessment Framework, Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy*, OECD/PISA, Paris 2012.
14. Rekomendacje dla Rządu, Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera NIE-GRZECZNE DZIECI.

dr Anna Gagat MATUŁA – Uniwersytet Pedagogiczny im KEN w Krakowie,

dr Bożena FRĄCZEK – Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach